Інформаційна довідка
щодо проєкту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення порядку застосування окремих норм кримінального права та уточнення санкцій за окремі кримінальні правопорушення»
*(реєстр. № 16061 від 11.09.2026)**

Анотація. *В інформаційній довідці розглянуто питання вдосконалення окремих положень Кримінального кодексу України в контексті проєкту Закону України (реєстр. № 16061 від 11.09.2026).*

Проаналізовано запропоновані зміни щодо співвідношення положень Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України, видів і меж кримінальних покарань, зокрема пробаційного нагляду та конфіскації майна, а також окремих санкцій за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України. Розглянуто відповідні положення права Європейського Союзу, практику Верховного Суду та підходи до правового регулювання у державах-членах ЄС.

Ключові слова: *кримінальне покарання, арешт, пробаційний нагляд, конфіскація майна, кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, санкція.*

Вступ

Внесення змін до Кримінального кодексу України (далі – КК України) зумовлює необхідність забезпечення узгодженості його положень, у зв'язку з чим підготовлено проєкт Закону України (реєстр. № 16061 від 11.09.2026) (далі – законопроєкт). Як зазначається у пояснювальній записці до законопроєкту, з дня введення в дію КК України 2001 року до нього було внесено близько 1 500 змін, причому майже до 300 статей – неодноразово. Наявність у чинному кримінальному законодавстві неузгоджених та неоднозначних положень ускладнює їх системне тлумачення, створює ризики неоднакового розуміння змісту кримінально-правових норм та може призводити до їх неоднакового застосування.

Актуальність законопроєкту зумовлена необхідністю забезпечення належного співвідношення положень Загальної та Особливої частин КК України, а також системності підходів до визначення видів і меж кримінальних покарань за окремі кримінальні правопорушення. Особливого значення це набуває у зв'язку з необхідністю визначення місця пробаційного нагляду серед інших видів покарань та обґрунтованого встановлення меж його застосування.

Окремі питання, що є предметом законопроєкту, зокрема щодо застосування конфіскації майна у кримінальному провадженні, регулюються на рівні права Європейського Союзу – Директивою 2014/42/ЄС Європейського парламенту і Ради від 3 квітня 2014 року про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі (далі – Директива 2014/42/ЄС)[1].

[1] Директива Європейського парламенту і Ради 2014/42/ЄС від 3 квітня 2014 року про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_049-14#Text

Відповідно до статті 4 цієї Директиви держави-члени мають забезпечити можливість конфіскації повністю або частково засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, або власності, вартість якої відповідає сумі таких засобів або доходів, які є підставою для остаточного обвинувального вироку за вчинення кримінального злочину. Стаття 5 Директиви 2014/42/ЄС передбачає також можливість розширеної конфіскації всього або частини майна особи, визнаної винною у вчиненні кримінального злочину, яке може прямо чи опосередковано приносити економічну вигоду, якщо суд на підставі обставин справи та наявних доказів дійде висновку, що відповідне майно була одержане від злочинної діяльності.

Водночас положення Директиви 2014/42/ЄС не встановлюють обов'язку держав-членів передбачати конфіскацію всього або частини майна засудженого саме як вид покарання за конкретні кримінальні правопорушення. Таким чином, зазначений акт ЄС визначає загальні мінімальні стандарти щодо конфіскації майна в кримінальних справах, залишаючи державам-членам можливість визначати її види та порядок застосування у національному кримінальному законодавстві.

Мета законопроєкту полягає в усуненні помилок та неузгодженостей у положеннях чинного КК України.

Основна частина

Законопроєктом пропонується уточнити окремі положення Загальної частини КК України щодо визначення кримінальної протиправності діяння, його караності та інших кримінально-правових наслідків, а також щодо співвідношення положень Загальної та Особливої частин Кодексу. Крім того, передбачається внесення змін до санкцій окремих статей КК України, зокрема щодо розширення переліку альтернативних покарань, заміни арешту пробаційним наглядом та зміни умов застосування конфіскації майна. Зокрема, пропонується внести зміни до статей 3, 49, 77, 89, 96-4, 111-1, 136, 195, 286, 321 та 364-1 КК України.

Аналіз положень законопроєкту дає підстави звернути увагу на окремі проблемні аспекти.

Доповнення частини третьої статті 3 КК України видається надмірним, оскільки його зміст уже охоплюється чинною редакцією цієї частини. Вона передбачає, що кримінальна протиправність діяння, його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК України. Запропонована норма, відповідно до якої у разі встановлення в інших законах України положень щодо визначення кримінальної протиправності діяння, його караності чи інших кримінально-правових наслідків застосовуються виключно норми КК України, по суті конкретизує вже встановлене частиною третьою статті 3 КК України правило, не змінюючи його нормативно-правового змісту.

Положення про перевагу Загальної частини КК України у разі виникнення колізії з нормами Особливої частини потребує уточнення з огляду на загальні правила подолання правових колізій. Так, Загальна та Особлива частини КК України становлять взаємопов'язану систему кримінально-правових норм, які

застосовуються у сукупності. Відповідно до частини першої статті 65 КК України покарання призначається у межах, установлених санкцією статті Особливої частини КК України, та відповідно до положень Загальної частини цього Кодексу. Водночас законопроєкт не визначає, які саме випадки слід розглядати як колізію між положеннями Загальної та Особливої частин, а також не встановлює критеріїв її виявлення. За таких умов запропоноване правило про безумовне застосування положень Загальної частини може створювати невизначеність щодо співвідношення загальних і спеціальних кримінально-правових приписів та, залежно від конкретної ситуації, призводити до застосування загальної норми всупереч спеціальному регулюванню, встановленому Особливою частиною.

Судова практика обґрунтовує вимогу застосування загальних правил подолання колізій між нормами одного ієрархічного рівня. Так, Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду у постанові від 15 квітня 2024 року у справі № 554/2506/22 (провадження № 51-4350кмо23)[2], посилаючись на принцип верховенства права та правові позиції Конституційного Суду України, зазначила про необхідність застосування правила lex specialis derogat generali, відповідно до якого спеціальна норма має перевагу над загальною.

Такий підхід відповідає положенням кримінального законодавства окремих держав-членів Європейського Союзу. Зокрема, в ***Естонії*** Кримінальний кодекс[3] прямо встановлює загальне правило співвідношення Загальної та Особливої частин. § 1(1) Кодексу передбачає, що положення Загальної частини застосовуються під час призначення покарання за кримінальні правопорушення, передбачені Особливою частиною Кодексу та іншими законами. Водночас у цій же нормі передбачено можливість встановлення спеціальних винятків із положень Загальної частини щодо кримінальних проступків, передбачених іншими законами, якщо це обумовлено специфікою відповідної сфери.

У ***Німеччині*** відповідно до статті 1 Вступного закону до Кримінального кодексу[4] положення Загальної частини Кримінального кодексу застосовуються до приписів інших федеральних законів, що встановлюють кримінальну відповідальність, якщо відповідним законом не передбачено інше. Таким чином, загальне застосування положень Загальної частини допускає встановлення спеціального регулювання законом, що забезпечує можливість відступу від загального правила у визначених законом випадках.

Запропоноване доповнення частини другої статті 77 КК України словами «якщо таке покарання передбачене у відповідній статті Особливої частини цього Кодексу» дублює положення частини першої статті 65 КК України, відповідно до якого покарання призначається у межах, установлених санкцією статті (частини статті) Особливої частини КК України. У зв'язку з цим, запропоноване

---

[2] Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15.04.2024 № 554/2506/22 (51-4350кмо23). URL: https://zakononline.ua/court-decisions/show/118558563

[3] Penal Code. URL: https://www.riigiteataja.ee/en/akt/506032020002?leiaKehtiv

[4] Einführungsgesetz zum Strafgesetzbuch (EGStGB). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/stgbeg/BJNR004690974.html

уточнення не змінює чинного порядку призначення покарання та не встановлює додаткових правових вимог.

Запропонована зміна санкцій частин першої, другої та третьої статті 111-1 КК України передбачає розширення переліку альтернативних покарань шляхом включення до нього штрафу та пробаційного нагляду, а також виключення конфіскації майна із санкції частини другої цієї статті. Водночас пояснювальна записка не містить окремого обґрунтування запропонованих розмірів штрафу та строків пробаційного нагляду.

Також необґрунтованим залишається виключення конфіскації майна із санкції частини другої статті 111-1 КК України. Відповідно до частини другої статті 59 КК України конфіскація майна встановлюється, зокрема, за злочини проти основ національної безпеки України незалежно від ступеня їх тяжкості. Стаття 111-1 КК України належить до розділу I Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України», а тому наявність конфіскації майна як додаткового покарання в санкції цієї норми відповідає вимогам Загальної частини КК України.

Застосування такого підходу має аналоги у кримінальному законодавстві держав-членів Європейського Союзу. Так, у ***Чехії*** конфіскація майна є окремим видом покарання. Відповідно до § 66 Кримінального кодексу[5] таке покарання може поширюватися на все майно засудженого або на його частину, визначену судом. Конфіскації не підлягають кошти та речі, необхідні для забезпечення основних життєвих потреб засудженого, а також осіб, які перебувають на його утриманні або під його опікою. При цьому за злочин, спрямований на підрив конституційного ладу, територіальної цілісності або обороноздатності Чеської Республіки чи знищення її незалежності, конфіскація майна прямо передбачена як додаткове покарання поряд із позбавленням волі (§ 310 Кодексу).

Пояснювальна записка обґрунтовує заміну арешту пробаційним наглядом у частині другій статті 136, статті 195, частині першій статті 286, частинах першій та другій статті 321, частині другій статті 364-1 КК України тим, що відповідно до частини першої статті 60 КК України арешт полягає у триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті, тоді як у вказаних складах кримінальних правопорушень наявний загальний, а не спеціальний суб'єкт. Водночас у чинних санкціях зазначених норм арешт передбачений на строк до шести місяців, тоді як законопроєктом пропонується встановити пробаційний нагляд на строк до трьох років. Пояснювальна записка не містить обґрунтування саме такого строку пробаційного нагляду та його співвідношення з тяжкістю відповідних кримінальних правопорушень.

Реалізація положень законопроєкту може вплинути на дохідну частину державного бюджету у зв'язку із запровадженням штрафу як альтернативного виду покарання за кримінальні правопорушення, передбачені частинами першою та другою статті 111-1 КК України, що може зумовити збільшення надходжень до державного бюджету. Проте, всупереч частині першій статті 27 Бюджетного кодексу України та частині третій статті 91 Регламенту Верховної Ради України

[5] Zákon trestní zákoník. Zákon č. 40/2009 Sb. URL: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40

до законопроєкту не додано фінансово-економічне обґрунтування (включно з відповідними розрахунками).

Положення законопроєкту щодо набрання чинності не враховує приписів Конституційного Суду України, викладених у Рішенні від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020, де зазначено, що відповідно до принципу верховенства права важливо передбачити розумний часовий проміжок між офіційним оприлюдненням закону й набранням ним чинності.

Висновки

Доопрацювання законопроєкту видається необхідним у частині додаткового обґрунтування запропонованих видів і меж кримінальних покарань, зокрема розмірів штрафу та строків пробаційного нагляду, а також уточнення положення щодо співвідношення норм Загальної та Особливої частин КК України. Також потребує додаткового обґрунтування виключення конфіскації майна із санкції частини другої статті 111-1 КК України з огляду на положення Загальної частини КК України.

Дослідницька служба
Верховної Ради України

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*